

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД МОТИВАЦІЄЮ ФЛОРНОМЕНІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ПІВДЕННОБЕССАРАБСЬКИХ ГОВІРОК)

О.А.Дакі

(викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В статтє исследується мотивація названий декоративных огородных, комнатных цветов и дикорастущих травянистых растений в украинских южнобессарабских говорах; устанавливаются семантические модели номинации и мотивационные признаки флорноменов.

The article deals with the motivation of decorative outdoor and indoor plants names from Ukrainian south-bessarabian subdialects. The bulk of attention is given to the nomination's models and motivational features of the names of plants.

Дослідження мотивації діалектної лексики поглиблює її етимологічний аналіз, розкриває природу номена, сприяє з'ясуванню системних зв'язків і відношень у лексиці. О.Й. Блінова справедливо зазначила, що мотивованість є однією з причин породження різноманітних видів варіантів слова, починаючи від лексико-семантичних, де жоден варіант не створюється без мотивації, і закінчуючи лексико-фонетичними (1, 103).

Проблеми мотивованості слова цікавлять мовознавців упродовж тривалого часу, проте ботанічна лексика з погляду мотивації вивчена недостатньо, зокрема фрагментарно подано мотиви номінації, що зумовлює неточні етимології цих лексем (2, 182).

Мета пропонованої статті – з'ясувати мотивації назв декоративних городніх, кімнатних квітів і дикорослих трав'янистих рослин в українських південнобессарабських говірках; встановити семантичні моделі номінації, виявити мотиваційні ознаки та визначити ступінь продуктивності мотиваційних моделей.

В українській діалектології значну увагу питанню мотивації флорноменів приділяли В.Т. Коломієць і А.М. Шамота (3), І.В. Сабадош (2; 4), А.Й. Капська (5-7), Л.О. Симоненко (8-9), М.М. Фещенко (10-11), Л.Д. Фроляк (12-14), М. Чижмар (15), Л.А. Москаленко (16), Я.О. Пура (17), К.М. Лук'янюк і В.І. Маруняк (18), Р.С. Омельковець (19), М.В. Поістогова (20).

Важливо, що вивчення назв рослин у діалектах, їх аналіз здійснено за типовими мотиваційними зв'язками з назвами інших тематичних груп, зокрема з назвами тварин, назвами інших рослин і под. Таким чином, зафіксовано різноплановість мотивації назв рослин, їхню неоднорідність щодо зв'язків з відповідними назвами.

Назви рослин, як у всьому українському діалектному континуумі, так і у південнобессарабських говірках, виявляють асоціативні зв'язки флорооб'єктів з реаліями рослинного та позарослинного світу. Найменування рослин, людей, тварин, органів або частин тіла живого організму, предметів побуту, одягу, продуктів харчування, предметів явищ природи, фізичних, фізіологічних станів, часових понять, понять релігії – це мотиваційні ознаки (МО), що є основою для розподілу флорноменів на мотиваційні моделі. Зазначимо, що одна рослина може входити до складу кількох мотиваційних моделей. Це зумовлено асоціаціями інформаторів із різними реаліями.

Розглянемо флорномени, мотивовані назвами нефлористичних об'єктів.

Модель номінації **“назва людини” > “назва рослини”**.

Матеріал засвідчив активність творення похідних номенів від назв осіб за соціальним та суспільним станом.

Бариня > ‘тирлич звичайний, *Gentiana pneumonanthe* L.’ роз¹чесана ¹барин’а (Шр.). Назва зумовлена зовнішнім виглядом рослини, означення роз¹чесана вказує на форму квітки. Інформатори коментують: *їа так з¹найу шо роз¹чесана ¹барин’а / і ¹мама мо¹їа називала / к¹в’їтка в ¹нейї та¹ка ¹тишина / к¹расива ¹наче роз¹чесана // (Шр).*

Як відзначає І.В. Сабадош, у частині назв рослин обидва члени словосполучення переосмислюються, створюючи образ, зумовлений зовнішнім виглядом рослини (4, 153). До таких відноситься і ‘іпомея, *Ipomoea*’ < пан, у південнобессарабських говірках: к¹ручен’і панич’і (Бш., Бн., Вш., Вн., М.-Н., Мк., Нц., Ж., Бл., Шр., Я., Пл., Р., Ш., Вп., З., Лн., СЦ., Уд., Сг., Бр., Кз., Кн., Нц., Пм., Рб., Тз., Нр., Стр., Лм., Пб., Сф., Кс., Пр., Мт., Ж., Мг., Д., Лк., Вм.), к¹ручений панич (Стк., Шр., К.) – назва містить емоційно-оцінну характеристику, МО – гарний зовнішній вигляд рослини, означення *кручені* відбиває виткий характер стебла.

Кавалер > ‘іпомея, Ipomoea’ *к\ручений кавал’ер* (Лк.) – у цій назві МО також пов’язана із гарним зовнішнім виглядом рослини, означення *кручений* вказує на особливість стебла.

Майор > ‘майоран, Majorana hortensis Moench.’ *майори* (Бш., Мт., КБ., Т., В., Р., Ш., З., Бр., Сг., Пр., Кс., Лм., К.), *майорц’ї* (Стк.), *майорики* (Бн., Вн., Стк., Мк., Шр., Мн., Пл., Р., Вм., Вп., Уд., Кз., КБ., Кн., Тз., Пл., Стр., Ж., Бш.), *майорчики* (Бн., М.-Н., Нц., КБ., Бл., СЦ., Пм., Рб., Стр., Пб., Мг.) – назви відбивають яскраву зовнішню ознаку цих рослин, несуть в собі емоційно-оцінну характеристику.

Бабка > ‘калачики непомітні, Malva neglecta’ *банка* (М.-Н.); ‘подорожник, Plantago lanceolata L.’ *жшилава бабка* (Кс.). Назва пов’язана з *баба* ‘знахарка’; назви зумовлені використанням відповідних рослин у народній медицині (21, I, 105). Означення *жшилава* передає ознаку ‘твердий, сильний’ (21, II, 197). Лексема *бабка* фіксована в інших українських говірках на позначення різних рослин (2, 52; 22, 7-8). В с. Кислиці інформатори пояснюють назву *жшилава бабка*: *ну в неїї жилки так’ї довг’ї крепк’ї йак рвеш листочок сам / о’так ше й називаїут’ жшилава бабка //*.

Назва професії стала твірною для рослини ‘алоє, Aloe L.’ *доктор* (Лк.) < лікар. Назва містить вказівку на лікувальні властивості рослини. На думку респондентів: *во’на от вс’ех бол’езн’ей / і рани гоїт’ / і от каиш’у помогаїе //* (Лк.).

Красуня – *красун’а, красав’їца* > ‘нічна красуня, Mirabilis jalapa L.’ *н’їчна красун’а* (Бш.), *ноч’найа красав’їца* (Лн., Ск.), *нош’на красавиц’а* (Лм.); ‘леwkой, Matthiola L.’ *ноч’на красавиц’а* (Мт., Кс., Пр.), *ноч’найа красав’їца* (Лк.). В основі семантичної мотивації назв лежить гарний зовнішній вигляд рослин, означення *н’їчна* вказує на темпоральну ознаку – час її цвітіння, або час, коли квітка закривається.

Баришня > ‘настурція лікарська, Nasturtium officinale R. Br.’ *роз’чесана баришн’а* (Вп.). Назва мотивована зовнішнім виглядом рослини і містить її виразну оцінну характеристику, означення *роз’чесана* вказує на форму квітки.

Наречена – *н’єв’єста* (Мт., Б., Лм., Д., Ш., Тр., Я., Уд., Сф., Пр., Кс., Тз.) > ‘спірея середня, Spiraea media’. В основу номінації покладено МО “колір квітки”: *у неї ц’є’їт б’їлий йак у н’єв’єсти //* (Тр.)

Нами зафіксовано також флорономени, утворені за моделлю номінації “**назва тварини**” > “**назва рослини**”. Ці найменування виникли тому, що людина побачила подібність ознак, спільність властивостей рослин і відповідних тварин (16, 24).

Собачка > ‘зів лева, Antirrhinum’ *собачки* (Пр., М.-Н., Мт., Бл., Мн., Ш., СЦ., Пм., Тз., Нр., Стр., Лм., Ск., Сф., Кс., Пр., Пб., Лк., КБ., М., Д.), *са’бачки* (Лн.); ‘череда, Bedens tripartita L.’ *собачки* (Лк.); ‘нетреба звичайна, Xanthium strumarium L.’ *собачки* (Кс.). Назва рослини ‘зів лева, Antirrhinum’ зумовлена особливістю будови квітки, що нагадує розкрити пашу собаки, найменування *собачки* на позначення ‘нетреби звичайної, Xanthium strumarium L.’ мотивоване, на думку інформаторів, властивістю плодів чи квітів рослини чіплятися до одягу людей і шерсті тварин: *це та’кий кушчик невеликий і м’їлен’ке нас’їн’ачко на н’ому’ йак начеп’л’айец’а / шо не в’їд’четиш’а //* (Кс.).

Відзначено зв’язок флорономенів з назвами птахів.

Півень – *п’ївник, п’є’тух* > ‘півники, Iris’ *п’ївники* (Бш., Бн., Вн., Пс., Кв., М.-Н., Мт., Мк., Нц., Бл., Шр., Я., Мн., Пл., Тр., Р., З., Вм., Вп., Ш., Уд., Кн., Пм., Рб., Нр., Лм., Сф., Кс., Пр., Ж., М., Мг., Д., КБ.), *п’є’туш’ки* (Вш., Вн., Пс., Кв., Стр., М.-Н., Мн., Т., Лн., Сг., Кз., КБ., Тз., Ск., КБ.), *п’їтуш’ки* (Стк., Бл., Т., Тр., СЦ., Стр., Сф., Кс., Пр., Пб., Лк.), *п’є’туш’к’ї* (Кз.), *п’їтуш’ки* (Сф.) – результат перенесення назви птаха *півник*, зумовленого тим, що ці рослини мають волоть яскраво-червоних квітів, які нагадують гребінь півня (21, IV, 385).

Гуска > ‘спориш, Polygonum aviculare L.’ *гу’с’атник* (Ш.). Існує думка, що назва вказує на господарське призначення рослини для годівлі гусей (16, 24), етимологи, погоджуючись з першою версією, також припускають, що до мотивації назви могло долучитися й уподібнення листя рослини до гусячих лап (21, I, 627); за свідченням інформаторів, назва мотивована подібністю реалій – формою листя рослини та гусячих лапок.

Одуд > ‘настурція лікарська, Nasturtium officinale R. Br.’ *о’дудки* (Ш.). МО назви виступає “колір”. Колір суцвіття асоціюється у респондентів з яскравим пір’ям одуда: *во’ни та’к’ї ч’арк’ї / с’хож’ї на п’їрїа о’дуда //*.

Риба > ‘деревій звичайний, Achillea millefolium L.’ *рїпка* (Нц., Тп., Зр., Шр.); ‘полин гіркий, Artemisia absinthium L.’ *собача рїпка* (Мк.) – назва опосередковано мотивована формою листочків, які нагадують рибок, означення *собача* підкреслює несправжність рослини.

Джерелом творення назв рослин або частин рослин виступають найменування комах. Воші > плоди ‘нетреби звичайної, Xanthium strumarium L.’ *вош’ї* (Мк.). Респонденти мотивують перенесення назви здатністю колючих плодів рослини чіплятися до одягу.

Флороназви, утворені за моделлю номінації “**назва органу та частини тіла живого організму**” > “**назва рослини**”

Око – *око, глаз* > ‘настурція лікарська, *Nasturtium officinale* R. Вг.’ *а/н’ут’ін’і’д/ласки* (Бн., Вш., Вн., Пс., Кв., Бл., Пл., Т., Р., З., Лн., Сг., Бр., Стк., Кз., Кн., Рб., Тз., М.-Н., Мк., Ск.), *а/н’утк’ін’і’д/ласки* (КБ., М.), *а/н’у’т’іни’д/ласки* (Сф.), *а/н’ут’іни’д/ласки* (Ж.) – назва мотивована зовнішньою подібністю квітів до ока людини.

Вухо > ‘грицики звичайні, *Capsella bursapastoris* L.’ *с/вин’аче’лушко* (Ж.); ‘ведмеже вухо, *Salvia aethiopsis*’ *м’ед/в’еже’лушко* (Бш., Кз., Мн., Бр., Вн., Пс.), *м’ед/в’еже’лухо^а* (Кз., Мт., Бн., Стк., Ск., Мн.), *мед/веже’лухо* (Стк., Бл.), *вед/меже’лухо* (Бл.), *зайч’і’лушка* (Тз.); ‘лопух, *Arctium* L.’ *вед/меже’лушко* (Мк.). Назви зумовлені зовнішнім виглядом рослин (подібністю листя до вуха тварин) та тактильними властивостями їх листя.

Рот > ‘зів лева, *Antirrhinum*’ *з’ів’лева* (Бш.), *л’в’іна’паст’* (Бн.), *л’виний’з’ев* (Лн.), *левиков’і’ротики* (Вн.), *ротики* (Стк., Кз., Шр., СЦ., Лм., Мг., Кн.), *рот’ік’і* (Ж., Вп., Д.), *рот’іки* (Д.), *л’виний’ротик* (Я.), *собач’і’ротики* (Пл.), *собач’ій’ротик* (Вм.). МО цих номенів є особливість будови квітки, яка при надавлюванні пальцями розкривається, наче щелепи тварини.

Язик > ‘гіменокаліс приємний, *Hymenocallis festalis*’ *т’оуц’ін’й’а/зик* (Бн.), *тец’ін’й’а/зик* (Вн., Бр., Пс.), *т’оуц’ін’й’а/зик* (Мн., Д., Ж., Бл., В.); ‘геліоцерус прекрасний, *Heliocerus speciosus*’ *тец’ін’й’а/зик* (Вн.), *т’оуц’ін’й’а/зик* (Кз.), *тец’ін’й’а/зик* (Нр.); ‘сансевієрія, *Sansevieria*’ *тец’ін’й’а/зик* (Вш.), *т’оуц’ін’й’а/зик* (Вп., Лк.). Назви зумовлені довготою та подібністю форм листків рослин до язика, ознака *тец’ін* несе емоційно-оцінну характеристику рослини.

Шия > ‘зігокактус усічений, *Zygocactus truncatus*’ *ракова’шийка* (СЦ.) – номен виник за асоціацією форми стебла до шийки рака.

Борода > ‘нічна красуня, *Mirabilis jalapa* L.’ *царс’ка’бор’ітка* (Вш., Вн., Пс., Кв., Стк., Мт., Кз., Мк., Шр., Я., Пл., Р., Вп., З., СЦ., Сг., Кн., Пм., Рб., Мк., Сф., Кс., Пр., Ж., Мг., М., КБ., Лк., К., Д.) – номінація зумовлена формою суцвіття.

Серце > ‘грицики звичайні, *Capsella bursapastoris* L.’ *сер/дечки* (Мт.) – назва мотивована формою листя рослини.

Лапа > ‘деревій звичайний, *Achillea millefolium* L.’ *зус’ач’і’лапки* (Пс.); ‘грицики звичайні, *Capsella bursapastoris* L.’ *зус’ача’лапка* (Вм.); ‘спориш, *Polygonum aviculare* L.’ *зус’ач’і’лапки, гу/сина’лапка* (Мг., СЦ.). При номінації грициків та деревію відіграла роль особливість будови листка, що в інформаторів асоціюється з гусячою лапкою. Назву спориша респонденти пояснюють тим, що рослину охоче їдять гуси: *тра/ва / шо’зуси’дуже’л’убл’ат’ / зус’ач’і’лапки* (СЦ.).

Хвіст > ‘деревій звичайний, *Achillea millefolium* L.’ *мишач’і’х/востики* (СЦ.). Номен відбиває зовнішню ознаку рослини – особливість будови листка, що нагадує маленькі хвостики.

Жила > ‘подорожник, *Plantago lanceolata* L.’ *ж/ил’ник* (Пр., Сг.). Назва мотивована особливістю морфології листя рослини: *в’н’ого’лист’а’ж/илисте / ж/или’ц’і / во’ни’аж’висту’п’а/ют’* // (Пр.).

Найменування рослин, утворені за моделлю **“назва реалії побуту” > “назва рослини”**

Тарілка > ‘айстра, *Aster* L.’ *та/р’елочки* (Сф., Кс., Мт., Лк.); ‘майоран, *Majorana hortensis* Moench.’ *та/р’елочки* (Нр., Стр., Д.). Номен мотиваційно пов’язаний з формою квітки.

Грамофон > ‘петунія, *Petunia guss.*’ *грамо/фонч’іки* (Сц.), *грамо/фонч’ік’і* (Мн.). В основі семантичної мотивації назви лежить форма квітки.

Дзвін, дзвінок – *колокол, колокол’чик* > ‘грицики звичайні, *Capsella bursapastoris* L.’ *коло/кол’чики* (Лм.). Ця назва також мотивована формою квітки.

Килим – *коврик* > ‘портулак, *Portulaca* L.’ *коврик* (Ж.) МО найменування є специфіка існування рослини, вона – яскраво-зелена, невисока, сланка, утворює “зелений килим”: *о/то’коврик’розт/л’айец’а//*.

Балабон > ‘чина бульбиста, *Lathyrus tuberosus* L.’ *бала/боники* (З.), *бара/банч’ік’і* (В.). МО цих назв виступає “форма плоду”.

Дріт > ‘свинорий, *Synodon Dactylon*’ *дро/т’анка* (Мк.) – назва зумовлена особливостями будови кореня рослини та його властивістю зростання: *ма/йе’та/ке’ко/р’ін’:а’к’репке/шо’не’можна’викор’чеват’/а’тамачки/дал’ше’й/дут’та/к’і’с/тебл’і’у/верх’й/ак’дро/ти//*.

Активною є модель номінації **“назва продукту харчування” > “назва рослини”**.

Сіль > ‘портулак, *Portulaca* L.’ *соло/нец’* (Нр., Бн., Кс., Мн., Кз., Сг., Мк., Лк., Д., Бл., Рз., Ш., К., Д., Кн., Пм., Лм., Тз., Вш., Ж., Вм., Лк.), *соло/нец* (Тр.), *соло/н’ец* (Бр.). Інформатори не аргументували мотив номінації цієї рослини, але деякі з них припускають, що номен пов’язаний із назвою ґрунту – *солонець*. На думку А.М. Шамоти, цей флорономен утворений від солоний, ним позначають ‘солонець, *Salicornia* L.’, ‘курай, *Salsola* L.’ (22, 106).

Сало > ‘портулак, *Portulaca* L.’ *т’оуц’ин’е’сало* (Вн.), *ба/бине’сало* (Мг.). Назва утворена за семантичною моделлю, в основі якої фізичні властивості рослини – соковите стебло та листя. Респонденти так пояснюють вибір означення *т’оуц’ин’е, ба/бине*: *тра/ва’та/ка’ж/ів’уча / с/к’іл’ки’не*

ру¹бай / знов рос¹те / йак у¹ т¹ошчи¹ \сало // (Вн.); о-о / його йак у¹ баби \сало / кру¹гом рос¹те / \ск¹іл¹ки хош // (Мг.).

Внаслідок універбізації утворена назва \сал¹ник ‘портулак, *Portulaca L.*’ (Мг.) < \сал¹на рос¹лина.

Жир > ‘портулак, *Portulaca L.*’ жир¹овик (В.) – назва передає ознаку ‘соковитий’. Номен семантично пов’язаний з МО “консистенція”: чо¹му жир¹овик/ ну / в¹ н¹ого/ в¹ін \жирний \сочний //.

Молоко > ‘молочай, *Euphorbia L.*’ моло¹чай (О., Бн., Мн., Пр., Сг., Пл., Мг., Мг., Сф., Кс., Лн., Ш., Д., Тр., Ск., Бл., Рз., Ш., Д., Бр., КБ., М-Н., Р., Кн., Я., СЦ., Уд., Кз., Вн., Стк., Лм., Пм., Бш., Нр., Рб., Тз., Вш., Ж., Нц., Вм., З., Вп., Стр.), мало¹чай (Лн.), лан¹т¹уга (В.). Назви мотивовані словом *молоко*, зумовлені білим кольором соку. Семантичною моделлю мотивації є вказівка на фізичну властивість рослини – наявність в ній соку. Номен лан¹т¹уга походить від румунського *lapte* ‘молоко’. Отже, мотивація цієї назви є прозорою.

Калач > ‘мальва, *Malva L.*’ кал¹ачики (Бш.); ‘калачики непомітні, *Malva neglecta*’ кал¹ач¹іки (Бш., Стк., Лн., Сф., Мг., Мн., Сг., Бр., Мг., Пр., Мк., Кс., Лк., Ш., Д., Тр., Ск., П., Н., В., Т., Бл., Рз., Шр., Кн., СЦ., Кз., Вн., Лм., Пм., Лн., Вм., Стр.), кал¹ачики (Бр., Сг., Бн., Вп., КБ., Р., Я., Рб., Тз., Ж., Нц., З.); ‘герань, *Geranium*’ кал¹ачики (Бш., Бн., Вн., Пс., Кв., Мк., Нц., Мн., Ш., Лн., СЦ., Сг., Бр., КБ., Кн., Пм., Рб., Тз., Нр., Лм., Сф., Пр., М., Мг., Ж., Д., Лк., Бл.), кал¹ач¹ік¹і (Стр., Ск., Кс., Пб., Мг., В.), кал¹ач¹іки (Мг., З., Бш., Вн., Вш., Вп., Д., Ж.) – похідне від псл. кола¹іцьк ‘калач’; назва зумовлена подібністю плодів рослин до круглого печива (21, II, 348).

Флорономени, утворені за моделлю “назва одягу, взуття” > “назва рослини”.

Шапка > ‘майоран, *Majorana hortensis Moench.*’ шап¹очки (Лн., Ск.) –найменування мотивоване формою квітки.

Чіпець – \ч¹епч¹ік > ‘чебрець звичайний, *Thymus serpyllum L.*’ \ч¹епч¹ік (Мг., Стр., Бш., Мн., Пр., Кз., Мк., Сф., Кс., Лк., Д., Рз., К., Бр., Вп., КБ., Кн., Уд., Вн., Пб., Нр., Ж., З.), \чепчик (Пс., Мг., Тр., Бл., Бн., Лм., Пм., Тз., Вм.), \ч¹епчик (Ш., Сг., М-Н., Стк., Нц.) – назви зумовлені зовнішньою подібністю форми квітки. МО назви “форма”.

Корона > ‘царська корона, рябчик імператорський, *Fritillius*’ \царс¹ка ко¹рона (Бн., Вн., Пс., Кв., М-Н., Шр., Вп., Лн., Уд., СЦ., Бр., Сг., Стк., Кз., Бш.). Асоціація викликана формою квітки, означення \царс¹ка вказує на те, що ця рослина виділяється серед інших гарним зовнішнім виглядом (квітами великих розмірів та яскравого кольору).

Кілька найменувань утворено за моделлю “назва хвороби” > “назва рослини”.

Головний біль > ‘болиголов плямистий, *Conium maculatum L.*’ бол¹иголова (СЦ., Стр., Пм., Пс., Ш.), бол¹иголов (Нр.) – назва зумовлена отруйною дією на організм рослини при споживанні її, яка виявляється у головних болях, одурманенні (22, 10).

Куряча сліпота > ‘беладона звичайна, *Atropa bella-donna L.*’ кур¹ача сл¹іпо¹та (Шр., Сц., Ж.). Назва може бути пов’язана з використанням рослини для лікування хвороби куряча сліпота або бути причиною цієї хвороби. В українських говорах назва куряча сліпота фіксована також на позачення інших рослин (22, 104).

Відзначено зв’язок рослин з іншими реаліями.

Окрему групу складають назви рослин, в основі яких лежить модель номінації “назва фізичного, фізіологічного стану людини” > “назва рослини”.

Сон > ‘левкой, матіола *Matthiola L.*’ сон¹ик (Кс.). На думку інформаторів, в основу номінації могли бути покладені фізичні властивості рослини (увечорі квіти матіоли відкриваються і залишаються в цьому стані до ранку): на ц¹і к¹в¹іти сон¹ик кажемо / бо во¹ни \ноч¹:у ц¹в¹ітут // (Кс.). Інший погляд, що основна семантична модель мотивації даної назви – підкреслити здатність рослини викликати певний фізичний, фізіологічний стан організму (22, 71) видається непереконливим.

Краса – крас¹о¹та > ‘левкой, *Matthiola L.*’ нош¹на крас¹о¹та (Сф.) – у назві підкреслено виразну оцінну характеристику рослини. Означення нош¹на вказує на темпоральну ознаку – час її цвітіння.

Модель “назва свята” > “назва рослини”

Свято св. Димитрія > ‘хризантема, *Chrysanthemum*’ \димит¹риц¹’а (Пр.), димит¹риц¹’а, д’ім’ім’риц¹’а (Мг.), димит¹риц¹’а (Нр., Ск., Сф., Кс.). За свідченнями інформаторів, в основу номінації покладено МО “час цвітіння ”: димит¹риц¹’а / бо до дмит¹ра ц¹в¹іте // . Дослідники визначають етимологію назви як запозичення з болгарської мови через посередництво румунської (рум. *dimitrițe*); назва зумовлена тим, що квітка цвіте під час свята св. Димитрія (болг. Димитровден – 8 листопада) (21, II, 72).

Таким чином, флорономени в українських південнобессарабських говірках засвідчили високий ступінь продуктивності вторинної номінації. Часто твірними основами похідних назв дикорослих трав’янистих рослин, городніх, кімнатних квітів у досліджуваних говірках виступають назви реалій, які користуються найбільшою цінністю для діалектоносіїв (антропономени, зоономени, назви предметів побуту). Найчастіше флороназви мотивовані зовнішнім виглядом, фізичними властивостями рослини та

темпоральною ознакою (час цвітіння рослини, або час, коли квітка розпускається, закривається). Найпоширенішими мотиваційними ознаками для розглянутих назв є “форма”, “час цвітіння”. Часто найменування у метафоричній формі відображає особливості будови квітки, плоду, листка, чи стебла рослини. Серед 9 семантичних моделей номінації (“назва людини” > “назва рослини”; “назва тварини” > “назва рослини”; “назва органу та частини тіла живого організму” > “назва рослини”; “назва реалії побуту” > “назва рослини”; “назва продукту харчування” > “назва рослини”; “назва одягу та взуття” > “назва рослини”; “назва хвороби” > “назва рослини”; “назва фізичного, фізіологічного стану людини” > “назва рослини”, “назва свята” > “назва рослини”) найпродуктивнішою є модель “назва людини” > “назва рослини”. Це переконує в тому, що перенесення назви з однієї реалії на іншу поповнює склад ботанічної лексики шляхом розширення номінативного поля лексем.

1. Блинова О.И. Лексическая мотивированность и некоторые проблемы региональной лексикологии // Вопросы изучения лексики русских народных говоров. Диалектная лексика. 1971. – Л., 1972.
2. Сабадош І.В. Українські ботанічні номен, мотивовані назвами тварин // Studia z filologii polskiej i słowiańskiej. – Warszawa, 1989.
3. Коломієць В.Т., Шамота А.М. Семантична мотивація українських назв рослин // Мовознавство. – 1979. – № 4.
4. Сабадош І.В. Формування української ботанічної номенклатури. – Ужгород, 1996.
5. Капская А.И. Семантико-словообразовательная структура названий цветов в украинском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.661 / Киевский пед. ин-т. – К., 1970.
6. Капська А.Й. З історії народних назв квітів // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 2.
7. Капська А.Й. Словосполучення як джерело поповнення народних назв квітів // Питання мовної культури. – К., 1970. – Вип. 4.
8. Симоненко Л.О. Лексико-семантичні особливості назв грибів в українській мові // Мовознавство. – 1972. – № 6.
9. Симоненко Л.О. Микологическая лексика украинского языка: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02 / Ин-т языковедения им. А.А.Потебни АН УССР. – К., 1973.
10. Фещенко Н.М. Названия лекарственных растений в украинском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02 / Ин-т языковедения им. А.А. Потебни. – К., 1974.
11. Фещенко М.М. Народні назви лікарських рослин // Питання мовної культури. – К., 1970. – Вип. 4.
12. Фроляк Л.Д. Ботаническая лексика украинских говоров северного Приазовья: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02 / Ин-т языковедения им. А.А.Потебни АН УССР. – К., 1988.
13. Фроляк Л.Д. Власні імена в назвах рослин // Культура слова. – К., 1988. – Вип. 34.
14. Фроляк Л.Д. Из народных джерел // Культура слова. – К., 1986. – Вип. 31.
15. Чижмар М. Мотиви номінації ботанічної лексики українських говорів Східної Слобаччини // Наукові записки Союзу русинів-українців Словацької Республіки. 18. – Пряшів, 1993.
16. Москаленко Л.А. Від назв тварин до назв рослин // Культура слова. – К., 1991. – Вип. 41.
17. Пура Я.О. Надгоринські назви рослин // XIV республіканська діалектологічна нарада. Тези доповідей. – К., 1977.
18. Лук'янюк К.М., Маруняк В.І. Діалектні ботанічні назви (на матеріалі говірки села Малятинців) // Українська мова на Буковині. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 160-річчю від дня народження Юрія Федьковича (Чернівці, 13 – 15 жовтня 1994 р.) – Чернівці, 1994.
19. Омельковець Р.С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Ин-т укр. мови НАН України. – К., 2004.
20. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Ин-т укр. мови НАН України. – К., 2005.
21. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови / За ред. О.С.Мельничука. В 7 т. – К., 1982–2006. – Т. 1-5.
22. Шамота А.М. Назви рослин в українській мові. – К., 1985.

Список обстежених населених пунктів

(усі села розташовані в Одеській області; скорочення назв районів: Ар. – Арцизький р-н, Б-Д. – Білгород-Дністровський р-н, І. – Ізмаїльський р-н, К. – Кілійський р-н, С. – Саратський р-н, Тат. – Татарбунарський р-н, Тар. – Тарутинський р-н)

А. – с. Андріївка Б-Д.; Б. – с. Броска І.; Бк. – с. Бикоза Б-Д.; Бл. – с. Білолісся Тат.; Бн. – с. Біленьке Б-Д.; Бр. – с. Бритівка Б-Д.; Бш. – с. Баштанівка Тат.; В. – с. Височанське Тар.; Вм. – с. Великомар'янівка Б-Д.; Вн. – с. Вільне Б-Д.; Вп. – с. Випасне Б-Д.; Вш. – с. Вишневе Тат.; Д. – с. Десантне К.; Ж. – с. Жовтий Яр Тат.; З. – с. Забари С.; Зр. – с. Зарічне Тат.; К. – с. Кам'янське Ар.; КБ. – с. Крива Балка С.; Кв. – с. Косівка

Б-Д.; Кз. – с. Козацьке Б-Д.; Кн. – с. Карналіївка Б-Д.; Кс. – с. Кислиця І.; Лк. – с. Ліски К.; Лм. – с. Лиман Тат.; Лн. – с. Лісне Тар.; М. – с. Михайлівка С.; М.-Н. – с. Миколаївка-Новоросійська С.; Мг. – с. Молога Б-Д.; Мк. – с. Миколаївка Б-Д.; Мн. – с. Монаші Б-Д.; Мт. – с. Матроска І.; Н. – с. Новоукраїнка Тар.; Нр. – с. Нерушай Тат.; Нс. – с. Новоселівка Ар.; Нц. – с. Новоселиця Тат.; О. – с. Олександрівка Тар.; П. – с. Петрівка Тар.; Пб. – с. Пряма Балка Ар.; Пм. – с. Приморське Тат.; Пл. – с. Плахтійка С.; Пр. – с. Першотравневе І.; Пс. – с. Приморське Б-Д.; Р. – с. Ройлянка С.; Рб. – с. Рибальське Тат.; Рз. – с. Розкішне Б-Д.; Сг. – с. Салгани Б-Д.; Ск. – с. Скриванівка Тар.; Стк. – с. Старокозаче Б-Д.; Стр. – с. Струмок Тат.; Сф. – с. Саф'яни І.; СЦ. – с. Стара Царичанка Б-Д.; Т. – с. Теплиця Ар.; Тз. – с. Тузли Тат.; Тп. – с. Трапівка Тат.; Тр. – с. Трудове К.; Тх. – с. Трихатки Тат.; Уд. – с. Удобне Б-Д.; Ш. – с. Шевченкове К.; Шр. – с. Широке Б-Д.; Я. – с. Ярославка С.